

بهار در بهار

فصل فرشته
حجت الاسلام والمسلمین حسین ابراهیمی

استقبال از نوروز همیشه برای ما پر از هیجان و زیبایی بوده است. فرقی هم ندارد که در چه سن‌وسالی هستیم، طراوت این روزها همه را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد و دل‌ها را شاد می‌کند. نوروز پر از معانی زیباست که اهل شعر و عرفان را همواره به وجد آورده و متون و اشعار زیبایی دراین‌باره سروده شده است. در احادیث اهل بیت^(ع) نیز به این موضوع پرداخته شده است، ازجمله روایت عجیبی است که اتفاقات بزرگی را که در نوروز به‌وقوع پیوسته است، برمی‌شمارد.

یکی از راویان که از نظر علمای ما مورد وثوق است، به‌نام معلی بن خنیس، می‌گوید: در نوروز بر امام صادق^(ع) وارد شدم. فرمودند: آیا این روز را می‌شناسی؟ گفتم: قربانت گردم! این روز را فارسیان گرامی می‌دارند و به یکدیگر هدیه می‌دهند. فرمودند: سوگند به خانه کعبه که این، رمزی دیرینه دارد و برایت روشن می‌سازم تا آگاه شوی. گفتم: سرورم! آموختن این امر از شما برایم بهتر از آن است که مردگان زنده شوند و دشمنانم بمیرند. آن‌گاه فرمودند:

ای معلی! نوروز، همان روز است که خداوند از بندگان پیمان گرفت که او را بپرستند و به او شرک نوزند، به پیامبران و حجت‌هایش بگروند و به امامان ایمان آورند. این همان روز است که خورشید طلوع کرد، باده‌ها وزیدن گرفتند و گل‌های زمین رویدند. این همان روزی است که کشتی نوح^(ع) بر ساحل جودی آرامش یافت. روز فرود جبرئیل بر پیامبر اسلام^(ص) است و روزی است که پیامبر^(ص)، امام علی^(ع) را بر دوش گرفتند تا بت‌های قریش را در مسجدالحرام شکستند و در همین روز نیز ابراهیم^(ع)، بت‌ها را شکستند. این همان روزی است که پیامبر^(ص) به یارانشان دستور دادند تا علی^(ع) بیعت کنند و در همین روز، علی^(ع) را برای بیعت گرفتن از جثیان فرستادند. در این روز، قائم^(عج) ما و صاحبان حکومت قیام کنند و در همین روز، قائم^(عج) ما بر دجال پیروز شوند و او را در زباله‌دان کوفه به دار آویزند. در هر روز نوروزی، ما آرزوی فرج داریم، چرا که آن از روزهای ما و شیعیان ماست. فارسیان آن را گرامی داشتند و شما آن را ضایع کردید و فرمودند: یکی از پیامبران بنی‌اسرائیل از خداوند پرسید چگونه مردمانی را که خارج شدند، زنده می‌کند. خداوند بدو وحی کرد که در نوروز، آب بر قبر آنان بپاشد و آن، اولین روز سال فارسیان است و آن‌ها زنده شدند، درحالی‌که سی هزار نفر بودند. از همین‌جا پاشیدن آب در نوروز، سنت شده است. (بحارالانوار، ج ۵۶، ص ۹۱)

نوروز روز زنده‌شدن طبیعت است که درس و یادی از معاد دارد. نوروز روز نوشدن با آمدن بهار است که خیلی‌ها همراه خانه‌تکانی و پوشیدن لباس نو، دل‌ها را نیز می‌تکانند و نو می‌کنند و سینه‌ها را از کینه‌ها پاک می‌کنند. از همه این‌ها گذشته، بهار طبیعت امسال مصادف با بهار قرآن، یعنی ماه مبارک رمضان است که این، مبارکی و رازآلود بودن ایام را دوچندان می‌کند از خداوند بزرگ می‌خواهیم دل‌های ما را نیز در این بهاردربهار زنده گرداند.

آداب

آغازی در پایان

در روزهای پایانی ماه شیرین شعبان قرار داریم، فردا آخرین جمعه ماه مبارک شعبان است. درباره شأن و فضیلت این روز شیخ صدوق در کتاب عیون اخبار الرضا^(ع) از عبدالسلام بن صالح هروی روایت کرده است که او گفت: آخرین جمعه ماه شعبان، خدمت امام رضا^(ع) رسیدم. حضرت^(ع) به من فرمودند: ای اباصلت! روزهای ماه شعبان سپری شدند و اینک آخرین جمعه آن فرارسیده است. در این روزهای باقی‌مانده از ماه شعبان، کوتاهی‌های گذشته‌ات را جبران نما اعمالی که مقید به حال تو باشد انجام بده، بسیار قرآن و دعا بخوان و استغفار و طلب بخشش بنما، از گناهانی که کرده‌ای، توبه کن تا وقتی که ماه رمضان می‌رسد، خود را برای خدا خالص و پاک کرده باشی. امانت‌هایی که به تو سپرده شده است را به صاحبانش برگردان. اگر از مؤمنی کینه به دل داری، گردوغبار کینه را از دلت بزدای و او را ببخش. گناه را از دلت ریشه کن نما و از خداوند بترس و در نهان و آشکار بر او توکل کن. در بقیه روزهای باقی‌مانده این دعا را زیاد بخوان: «اللَّهُمَّ إِنْ لَمْ تَكُنْ قَدْ غَفَرْتَ لَنَا فِي مَا مَضَى مِنْ شَعْبَانَ فَأَغْفِرْ لَنَا فِيمَا بَقِيَ مِنْهُ، خدایا اگر در آن قسمت از ماه شعبان که گذشته، ما را نیامرزیده‌ای، در آن قسمت که از این ماه باقی‌مانده، ببامرزان، به‌درستی که خداوند متعال در این ماه بنده‌های بسیاری را از آتش جهنم نجات می‌دهد.

امام رضا^(ع) که به امام مهربانی و رأفت مشهورند، توصیه‌هایی برای نهایت استفاده از روزهای پایانی ماه شعبان فرموده‌اند و همان‌طور که به بالا ذکر شد، یکی از آن موارد آمادگی برای ماه رمضان است. خوب است به‌غیراز برنامه‌ریزی برای انجام امور کاری و روزمره خود در ماه مبارک رمضان به خود نیز رجوع کرده و حداقل برخی خصلت‌هایمان را اصلاح کنیم. در آخرین جمعه این ماه با مدد از صاحب‌الزمان^(عج) می‌توان به‌قرائت مناجات‌شعبانیه، روزه و قرائت صلوات پرداخت. درباره توصیه‌های مربوط به آخرین جمعه ماه شعبان در روایتی از امام باقر^(ع) آمده است که ایشان از خطبه پیامبر خدا^(ص) در این روز روایت می‌کنند و می‌فرمایند: پیامبر خدا^(ص) در آخرین جمعه ماه شعبان، خطبه خواندند. خدا را حمد و ثنا گفتند و سپس فرمودند:

ای مردم! ماهی بر شما سایه افکنده که در آن، شبی است بهتر از هزار ماه و آن، ماه رمضان است. خداوند، روزه‌اش را واجب کرده و نماز در شبش را مستحب قرار داده است. پس هر کس یک شب در آن، نماز مستحب بخواند، گویا هفتاد شب نماز مستحب در ماه‌های دیگر خوانده است و برای کسی که در آن، کار نیک مستحبی از کارهای نیک انجام دهد، پاداشی همچون پاداش کسی قرار داده که واجبی از واجبات الهی را انجام داده است و هر شخصی در آن، واجبی از واجبات خداوند را ادا کند، همچون کسی خواهد بود که در ماه‌های دیگر، هفتاد واجب از واجبات الهی را انجام داده است.

این ماه، ماه صبر است و پاداش صبر، بهشت است. این ماه، ماه مواسات (هم‌دردی بادیگران در نیازها) است و ماهی است که در آن، خداوند روزی مؤمن را می‌افزاید. هر کس مؤمن روزه‌داری را در آن افطار دهد، نزد خداوند، پاداش آزاد کردن یک بنده و آموزش گناهان گذشته‌اش را دارد.

گفتند: ای پیامبر خدا^(ص)! همه ما توان افطاردادن به روزه‌دار را نداریم.

پیامبر^(ص) فرمودند: خداوند، کریم است، این ثواب را به کسی نیز می‌دهد که برای افطاردادن، جز بر جرعه‌ای شیر یا جرعه‌ای آب و یا چند خرما قدرت ندارد و بیش از این را نمی‌تواند. ماه رمضان، ماهی است که آغازش رحمت، میانش آموزش و پایانش اجابت و آزادی از آتش دوزخ است.

شما از چهار خصلت، بی‌نیاز نیستید: دو خصلت که خدا را با آن‌ها راضی می‌کنید و دو خصلت که از آن دو، بی‌نیاز نیستید، اما آن دو خصلتی که خدا را با آن‌ها راضی می‌کنید، شهادت به این است که معبودی جز خداوند نیست و من فرستاده خدایم، اما دو خصلتی که از آن بی‌نیاز نیستید، از خداوند نیازهایتان و بهشت را بطلبید و از خداوند، عافیت بخواهید و از آتش به خداوند پناه ببرید.

با نظر بر سفارش‌های حضرت رضا^(ع) و مفاهیم بیان شده در خطبه پیامبر^(ص)، خوب است به روابط خود دوباره نگاه کنیم. گاهی در شلوغی روزمان تلفن مادر و پدرمان را جواب نمی‌دهیم، خواهر یا برادرمان را کمتر می‌بینیم و از حال دوستان خود کمتر خبر می‌گیریم.

چند دقیقه گفت‌وگوی تلفنی با خوش‌رویی، دل اطرافیانمان را شاد می‌کند و موجب می‌شود از حال یکدیگر خبر داشته باشیم. روزهای پایان سال است. شاید در طول سال از عملکرد کاری خود راضی بوده‌ایم اما آیا از عملکردمان در رفتار با خانواده، همسر، کودکان و حتی همشهریانی که در طول روز با آن‌ها روبه‌رو می‌شویم هم راضی بوده‌ایم؟ روزه‌داری سه روز پایانی شعبان و انجام اعمال این ماه می‌تواند دریچه‌ای برای رجوع به خودمان و یافتن راهی برای تغییر در رفتارمان باشد.

۵شنبه
۲۵ اسفند ۱۴۰۱
۲۳ شعبان ۱۴۴۴
شماره ۳۱۰۶

۱۴

بررسی ریشه‌های دینی سنت زیارت اموات

در آخرین پنجشنبه سال

سهم اموات از شادی‌های نوروز

آمنه‌مستقیمی! نوروز ما ایرانی‌ها در کنار جشن گرفتن برای حلول بهار و بیداری دوباره طبیعت که به‌نوعی شکر نعمت نیز هست، با آیین‌ها و آدابی همراه شده است که مرور اجمالی فلسفه و باطن این آیین، نشان‌دهنده پیوند عمیق این رسوم با آموزه‌های دینی ماست. مثل آنکه در بین همه کارهایی که برای استقبال از نوروز انجام می‌دهیم، از اموات که دیگر در بینمان نیستند تا با حضورشان بهار برایمان زیباتر شود نیز غافل نیستیم. ازاین‌رو در آخرین پنجشنبه سال به زیارت اهل قبور می‌رویم و آن‌ها را در شادی بهاری خود شریک می‌کنیم.

جواز قرآنی زیارت قبور

آیات قرآن نیز درباره زیارت اهل قبور جواز داده‌اند. از آیاتی که دال بر جواز زیارت قبور شمرده شده است، آیه ۸۴ سوره مبارکه توبه است، «وَلَا تُضِلُّ عَلٰی اٰحَدٍ مِّنْهُمْ مَّاتَ اَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلٰی قَبْرِہٖ اِنَّهُمْ کَفَرُوْا بِاللّٰہِ وَرَسُولِہٖ وَهُمْ فَاسِقُوْنَ»، برخی علمای شیعه در کتاب‌های خود برای جواز زیارت قبور به این آیه استدلال کرده‌اند. مفهوم این آیه که می‌فرماید: «درباره منافق این دو کار را انجام‌نده (هرگز بر مرده هیچ‌یک از آنان، نماز نخوان! و بر کنار قبرشان (برای دعا و طلب آمرزش) نایست.» این را می‌رساند که درباره غیرمنافق این دو کار، خوب و شایسته است.

(کنزالعرفان فی فقه القرآن، ج ۱، ص ۱۸)

به اموات چه بگوییم؟

محمدين مسلم می‌گوید که عرض کردم: وقتی به زیارت اهل قبور رفتیم چه بگوییم؟ حضرت^(ع) فرمودند: بگو: «بار خدایا زمین را از پهلوه‌ای ایشان دور ساز (کنایه از آنکه فشار قبر را از ایشان بگردان) و روان‌هایشان را به سوی خود بالا ببر و از جانب خویش خشنودی‌ات را پیشوازشان بفرست و از رحمت، هم‌نشینی برای آنان بگمار که دل تنگی و تهیای‌شان را مبدل به انس و آرامی کند و وحشتشان را مبدل به امن ساز، چرا که تو بر هر چیز توانایی.

(تاریخ مدینه دمشق)

اموات شاد می‌شوند

زیارت اهل قبور نیز مثل دیگر آداب و سنن نوروزی همچون دیدوبازدید، نظافت، هدیه‌دادن، سرکشی به فقرا، محرومان و... برداشتی زیبا از آموزه‌های دینی است. چنان‌که از محمدين مسلم نقل است که به‌امام صادق^(ع) عرض کردم: آیامردگان را زیارت کنیم؟ فرمودند: بله. پرسیدم: آیاوقتی مابه‌زیارتشان می‌رویم، آنان صدای ما را می‌شنوند؟ فرمودند: بله، به خدا سوگند، چنین است. مسلماً آنان از آمدن شما خبردار شده و شادمان می‌شوند و با شما انس می‌گیرند.

رُوزُوا قُبُورَ مَوْتَاکُمْ وَ سَلِّمُوا عَلَیْهِمْ فَإِنَّ لَکُمْ فِیْہِمْ عِبْرَةً

قبور مردگانتان را زیارت کنید و بر آنان درود بفرستید، که آنان برایتان عبرت‌اند

آداب و زمان زیارت اهل قبور

◆ از امامان معصوم^(ع) نقل است: «زمانی که زیارت قبر مؤمنی را اراده کردی، بهتر است که روز پنجشنبه باشد و اگر نشد در هر وقت که خواستی زیارت کن و روش زیارت آن است که روبه‌قبله کنی و دست بر قبر بگذاری و بگویی: «اللَّهُمَّ ارْحَمْ عُزْبَتَهُ وَ صِلْ وَحْدَتَهُ وَ آتِشْ وَخَشَتَهُ وَ آمِنْ رَوْعَتَهُ وَ أَشْکِئْ إِلَیْہِ مِنْ رَحْمَتِکَ رَحْمَةً یَشْتَعْنٰی بِہَا عَنْ رَحْمَةِ مَنْ سِوَاکَ وَ اَلْحَقِّہُ بِحَقِّ کَانَ یَتَوَلَّاهُ، و سپس بخوان سوره اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَةِ الْقَدْرِ را هفت بار، (بحارالانوار، ج ۹۹، ص ۲۹۹) همچنین خواندن سوره‌های حمد، ناس، فلق، یس و آیه‌الکرسی در زیارت اهل قبور توصیه شده است. عبادا... بین سنان می‌گوید که به امام صادق^(ع) عرض کردم: سلام‌دادن بر اهل قبور چگونه است؟ حضرت^(ع) فرمودند: بگو: «السلام علی اهل الدیار من المسلمین و المؤمنین و انتم لنا قُرُطٌ وَ نحن انشاء اللہ بکم لاجفُون، سلام بر اهل این دیار. از مسلمانان و مؤمنان، شما بر ما پیشی گرفتید و ما به خواست خدا به شما ملحق می‌شویم.»

(فروع کافی، ج ۳، ص ۲۲۹)

◆ زیارت اهل قبور در شب کراهت دارد؛ پیامبراکرم^(ص) در روایتی به ابودر می‌فرمایند: در روز برخی اوقات قبور را زیارت کن و در شب زیارت نکن. (مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۳۶۲) در کامل‌الزیاره از امام صادق^(ع) روایت شده است که فرمودند: مردگان را چون پیش از طلوع آفتاب زیارت کنید، شما را می‌شنوند و جواب می‌دهند و اگر بعد از طلوع آفتاب زیارت کنید، می‌شنوند اما جواب نمی‌دهند.

ثواب زیارت قبور

بنابر تصریح روایات، زیارت قبور ازجمله وظایفی است که زندگان نسبت‌به اموات برعهده دارند و این زیارت دارای برکاتی برای زائر است، چنان‌که در اخبار و احادیث برای زیارت قبور اموات مؤمنان، ثواب و بهره‌ای خاص ذکر شده است. در حدیثی از حضرت رسول^(ص) نقل است: «هر که قبر پدر و مادر یا یکی از آن دو را هر روز جمعه زیارت کند و کنار قبر سوره یس بخواند، خداوند به شمار هر حرفی از آن، آمرزش و رحمتی نصیبش کند.» (کنزالعمال، حدیث ۴۵۵۴۳) «هر فردی روز جمعه به زیارت قبر والدین برود، ثواب یک حج و یک عمره به او عطا می‌شود.» (دارالسلام، ج ۸۹، ص ۳۵۴) و از امیرالمؤمنین^(ع) نقل است که فرمودند: مردگانتان را زیارت کنید زیرا آنان به زیارت شما شادمان می‌شوند و نزد قبر پدر و مادر یا داعایی که برای آن دو می‌کنید، حاجت بخواهید.

(الکافی، ج ۳، ص ۲۳۰)

این‌طور نیست که ثواب زیارت قبور، صرفاً برای زندگان باشد؛ بلکه خفتگان در قبور نیز به‌اصطلاح دستشان از دنیا کوتاه است و نمی‌توانند تأثیری در سرنوشت خود در برزخ داشته باشند، از برکات این زیارت و اعمال خیری که زندگان برای آن‌ها می‌فرستند، بهره می‌برند. هر گونه خیراتی که برای میت انجام می‌شود، بی‌تأثیر در ترقی و تکاملش نیست. او دستش از اعمال قطع شده است و هیچ عملی را نمی‌تواند انجام دهد و همواره منتظر است تا بلکه از دنیا به او چیزی برسد. نقل است: «اموات در هر جمعه و ماه مبارک رمضان می‌آیند و هر کدام از آنان با صدای گریان و حزینی ناله می‌کنند که ای خانواده و ای فرزندانم! ای نزدیکانم! چیزی برای ما بفرستید، خدا شما را رحمت کند، ما را به یاد داشته باشید و از دعاهاپیش فراموش نکنید. بر ما و غریبی‌مان رحم کنید، ما در زندانی تنگ و غمی طولانی گرفتار شده‌ایم. بر ما از دعا و صدقه بخل نوزید، شاید خدا به ما رحم کند، قبل از اینکه شما هم مثل ما از دنیا بروید. حسرت بر ما که مثل شما توانا نیستیم. (مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۱۶۲)